

TOMASZ KARPIŃSKI

**WYDZIAŁ ZAMIEJSCOWY WOJSKOWEGO SĄDU POLSKICH KOLEI
PAŃSTWOWYCH W POZNANIU (1947-1949)**

Streszczenie

Prezentowany artykuł poświęcony jest organizacji i działalności jednego z najdziwniejszych twórców powojennego sądownictwa wojskowego – Wydziałowi Zamiejscowemu w Poznaniu Wojskowego Sądu Polskich Kolei Państwowych. Sąd ten, a właściwie Wydział Zamiejscowy należy do jednego z sądów specjalnych, działającego w Poznaniu w latach 1947 – 1949 r. Autor omawia kolejno podstawy prawne utworzenia sądu, jego personel i organizację, a także zakres i specyfikę działalności sądu. Przedstawiono także działanie kancelarii Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu oraz dalsze dzieje dokumentacji sądowej, przekazanej do sądów powszechnych za pośrednictwem Ministerstwa Sprawiedliwości i do Archiwum Służby Sprawiedliwości MON.

I. Organizacja

W 1944 r. wraz z wydaniem dekretu z dnia 4.11.1944 r. *o militaryzacji Polskich Kolei Państwowych* (Dz. U. 1944 Nr 11, poz. 55) postanowiono utworzyć specjalny sąd dla tego typu formacji¹. Rozkazem nr 72/Org Naczelnego Dowódcy Wojska Polskiego w sprawie organizacji instytucji wymiaru sprawiedliwości z dnia 25.11.1944 r. utworzono Sąd i

---

¹ M. Zaborski, *Ustrój sądów wojskowych w Polsce w latach 1944-1955*, Lublin 2005, s. 220-221, określa sąd PKP mianem „specjalnego”, natomiast przez B. Dzieciola, sąd ten uznany został za sąd rodzaju wojsk (analogicznie jak np. Sąd Wojsk Lotniczych, czy Wojskowy Sąd Marynarski), tenże, *Sądownictwo wojenne w czasie walk frontowych (12 stycznia – 8 maja 1945 r.)*, Warszawa 2001, s. 223, 235 i n.

Prokuraturę Wojskową Polskich Kolei Państwowych wg etatu nr J1/8². Szefem sądu ustanowiono mjr Aleksandra Tomaszewskiego. Sąd miał rozpoznawać wszystkie sprawy, na których znajdowały się obiekty kolejowe (właściwość terytorialna) i wobec funkcjonariuszy PKP (właściwość rzeczowa). Szybko okazało się, że wraz z wyzwaniem coraz większych obszarów przyszłej Polski, a tym samym poszerzeniem właściwości terytorialnej niemal na cały kraj, funkcjonowanie sądu w sferze orzeczniczej napotkało na trudności organizacyjne. Efektem powyższego, a także nagłego wzrostu wpływających spraw (pracownicy PKP bardzo długo nie zdawali sobie sprawy z restrykcyjnej odpowiedzialności dyscyplinarno-karnej, jakiej zostali objęci przez zastosowanie przepisów kodeksu karnego Wojska Polskiego i innych przepisów sądownictwa wojskowego) spowodowało wysunięcie postulatu rozbudowy struktury wojskowego sądownictwa kolejowego do sieci niezależnych sądów podległych Centralnemu Sądowi PKP przy Ministerstwie Komunikacji³.

Już w styczniu 1946 r. Szef Wojskowego Sądu PKP sygnalizował iż rozwiązaniem „usprawniającym wymiar sprawiedliwości na PKP [...] mogłaby być rozwiązana pozytywnie przez zorganizowanie wydziałów zamiejscowych Wojskowego Sądu PKP w liczbie jednego na dwie Dyrekcje kolejowe”⁴. Projekt rozbudowy struktury sądów PKP ze względów finansowych (ale także i kadrowych) nie doczekał się realizacji aż do 1946 r., kiedy to postanowiono utworzyć dwa wydziały zamiejscowe: w Poznaniu i we Wrocławiu.

Wydział Zamiejscowy Wojskowego Sądu Polskich Kolei Państwowych w Poznaniu był trzecim z kolei sądem wojskowym utworzonym po roku 1945 r. na terenie tego miasta. Jeszcze w lutym 1945 r. utworzono Wojskowy Sąd Okręgu Poznańskiego a rok później Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu. Wcześniej odbywały się tutaj sesje wyjazdowe Wojskowego Sądu PKP w Warszawie⁵. Wydział Zamiejscowy Sądu PKP sformowano z dniem 1 lutego 1947 r. w związku z realizacją rozkazu nr 0216 Naczelnego Dowódcy WP z

---

² *Organizacja i działania bojowe Ludowego Wojska Polskiego w latach 1943-1945*, oprac. L. Ponahajba i inni, Warszawa 1958, t. I, s. 267–268; więcej o Wojskowym Sądzie PKP w Warszawie w: A. Wesołowski, *W cieniu wojny i polityki: sądownictwo Wojska Polskiego na froncie wschodnim w latach 1943–1945*, Toruń 2003, s. 195-197, B. Dzieciół, *Rola sądownictwa wojskowego w utrwaleniu Władzy Ludowej w Polsce (1944-1948)*, rozprawa doktorska napisana w Zakładzie Historii Polski Ludowej Wyższej Szkoły Nauk Społecznych przy KC PZPR pod kierunkiem doc. dr. hab. Ryszarda Halaby, Warszawa 1977, praca przechowywana była w Wojskowym Instytucie Historycznym w dziale Materiały i Dokumenty, (cyt. dalej WIH, MiD) pod sygn. IV/96/186 obecnie w Centralnym Archiwum Wojskowym w Warszawie (cyt. dalej CAW) w opracowaniu, tenże, *Wojskowy Sąd Polskich Kolei Państwowych*, WIH, MiD, sygn. dawna IV/96/191, tenże, *Sądownictwo wojenne*, op. cit., s. 235-245, tenże, *Sądy wojenne po zakończeniu działań zbrojnych na froncie (maj-grudzień 1945)*, Warszawa 2001, s. 165–176, 613.

³ B. Dzieciół, *Sądownictwo wojenne*, op. cit., s. 237.

⁴ IPN BU 807/95, Najwyższy Sąd Wojskowy,teczka nr 010/II/46, sprawozdania statystyczne za miesiąc styczeń 1946 r., k. 163–164.

⁵ Sporą ilość spraw z lat 1945–1947 w których wyroki wydał WS PKP w Warszawie przekazano do Sądu Okręgowego w Poznaniu w 1950 r. zob. Archiwum Państwowe w Poznaniu (cyt. dalej APP), Sąd Okręgowy w Poznaniu - zespół nr 1765, spis z.-o. nr 3, księga nabytków 48), nr 725 (2002), poz. 1.

28.11.1946 r.⁶ W wykonaniu tego rozkazu Szef Departamentu Służby Sprawiedliwości MON rozkazem nr 01 z dnia 10.01.1947 r. polecił Szefowi Wojskowego Sądu PKP zorganizować dwie ekspozytury sądu w stanie osobowym 7 wojskowych i 2 kontraktowych każdy. Jednocześnie Katowicach i Poznaniu o na stanowisko szefa wydziału wyznaczono majora Leszka Wiktora, który sprawował tę funkcję przez cały okres działalności jednostki. Pierwotnie obok szefa wydziału obowiązki sędziego sprawował kapitan Alojzy Górny, kierownikiem sekretariatu został ppor. Witold Pasut, a sekretarzem chor. Czesław Mitczuk⁷.

Sąd od początku urzędował w budynku Dyrekcji Okręgowej PKP w Poznaniu, przy ul. Skarbowej 8, (obecnie ul. Generała Taczaka) gdzie zajmował początkowo 5 (pokoje nr 34-37 i 48), później zaś 6 pomieszczeń na drugim piętrze⁸. Największą izbę o powierzchni 45 m² dostosowano do wymogów przeprowadzania rozpraw. Drugi pod względem wielkości pokój zajmował gabinet szefa (27,2 m²). Pokój kierownika sekretariatu obejmował 27 m², sekretariat 12,65 m², a gabinet sędziów 13,75 m². Najmniejszy (12 m²) pokój przejściowy przeznaczono na archiwum⁹. W maju 1948 r. sąd otrzymał dodatkowe pomieszczenia w budynku, co jak wskazał szef wydziału „przyczyniło się do usprawnienia pracy kancelaryjnej”¹⁰. Piętro niżej znajdowała się Ekspozytura Wojskowej Prokuratury PKP przy Dyrekcji Okręgowej KP w Poznaniu¹¹.

Zarówno utrzymanie lokalu jak i jego wyposażenie (m.in. w 2 aparaty telefoniczne, maszynę do pisania), ochronę i czystość, a także pokrycie kosztów diet służbowych dla świadków, biegłych i tłumaczy, zakupu opału i materiałów kancelaryjnych finansowała Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych w Poznaniu, ze specjalnie do tego utworzonego

---

⁶ R. Leśkiewicz, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu (1946-1955). Organizacja, funkcjonowanie, procesy archiwotwórcze*, Warszawa-Poznań 2009, s. 86, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (cyt. dalej IPN) BU 807/731, Wojskowy Sąd Polskich Kolei Państwowych w Warszawie (cyt. dalej WS PKP),teczka nr 024/47, sprawozdania i wykazy statystyczne Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu, k. 3.

⁷ IPN BY 518/2642, Wojskowa Prokuratura 3 Oddziału Ochrony Pogranicza,teczka nr 001/47, korespondencja Wojskowej Prokuratury 3 Oddziału Ochrony Pogranicza w Szczecinie z Departamentem Służby Sprawiedliwości i Naczelną Prokuraturą Wojskową, s. 6-7, wszyscy trzej pracowali już w strukturach sądownictwa wojskowego PKP, mjr L. Wiktor i kpt. A. Górny pełnili w okresie 30.11.44-31.12.45 funkcję sędziego sądu PKP w randze odpowiednio kapitan i podporucznik, natomiast od czerwca 1945 chor. W. Pasut pełnił w tamtejszym sądzie funkcję sekretarza sądowego, zob.: B. Dziecioł, *Sądy wojenne*, op. cit., s. 164-167, 613.

⁸ AMON 161/91/3405, WZ WSPKP Poznań, Dziennik rozkazów wewnętrznych [szefa] Wydziału Zamiejscowego Sądu PKP w Poznaniu [za lata] 1947, 1948, wg opisu 013/48, k. 1.

⁹ AMON 161/91/3625, Departament Służby Sprawiedliwości Ministerstwa Obrony Narodowej (cyt. dalej DSS MON),teczka nr 005/47, protokoły i korespondencja dotycząca lustracji sądów i prokuratur, k. 239, IPN BU 807/731, op. cit., k. 3.

¹⁰ IPN BU 807/734, WS PKP,teczka nr 08/48, wykazy statystyczne i sprawozdania Wydziału Zamiejscowego Wojskowego Sądu PKP w Poznaniu, k. 13v.

¹¹ H. Zięba, *Monografia Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Poznaniu, okres 1945-1992*, Poznań 1993, s. 40-41.

funduszu¹². Sprawy związane z wyżywieniem, uzbrojeniem i umundurowaniem żołnierzy zawodowych załatwiano za pośrednictwem odpowiednich służby w Dowództwie Okręgu Wojskowego nr III w Poznaniu, z którym kontakty służbowe ograniczano do zupełnego minimum.

Pierwszy zapas druków urzędowych i formularzy sądowych otrzymano po rozformowanym Wojskowym Sądzie Garnizonowym w Łodzi w dniach 15 i 23 kwietnia 1947 r.¹³ Natomiast w latach następnych druki otrzymywano bezpośrednio z Departamentu Służby Sprawiedliwości MON w Warszawie¹⁴.

II. Właściwość

Wydział Zamiejscowy Wojskowego Sądu PKP w Poznaniu rozpoznawał sprawy, w których podsądnymi byli pracownicy PKP, którzy popełnili przestępstwa na terenie poznańskiej, szczecińskiej i gdańskiej Dyrekcji PKP. Były to sprawy karne zazwyczaj związane z nadużyciami gospodarczymi, dezercją, czy też wypadkami zaistniałymi z winy pracowników kolei. Najwięcej przestępstw popełniano z chęci zysku, co jak tłumaczył szef w sprawozdaniach wynikało z tragicznej sytuacji materialnej większości pracowników PKP oraz przyzwyczajeniem nowych pracowników zwłaszcza z terenu szczecińskiej dyrekcji okręgowej do stanu okresu przejściowego, w czasie, którego szabrownictwo było na porządku dziennym, a w chwili ustabilizowania się sytuacji społeczno-politycznej, przestępstwa te zaczęto ścigać i karać¹⁵. Zwrócił on jednak uwagę, iż nawet najsurowsza represja karna nie może zatrzymać skali popełnianych przestępstw, a jedynie ją nieco wyhamować, gdyż bodźce popychające skazanych do popełniania przestępstw znajdują zrozumienie i niejednokrotnie aprobatę wśród innych pracowników PKP¹⁶. Właściwość rzeczowa Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu podobnie jak i w pozostałych sądach nie obejmowała jednak przestępstw z art. 85-99 i 101-103 kkWP¹⁷. Część spraw pracowników PKP o najcięższe przestępstwa rozpoznawały Wojskowe Sądy Rejonowe w Poznaniu, Bydgoszczy, Szczecinie i Gdańsku.

---

¹² AMON 161/91/3625, op. cit., k. 240, w aktach sprawy S.kol 799/48 sprawie Karola Musiała s. Alojzego, oskarżonego z art. 178 kkWP, przez przypadek do pism sądowych dołączone pismo jawne nr 3 z 4 stycznia 1949 r. w którym szef wydziału zwraca się do Dyrekcji OKP w Poznaniu m.in. o atrament, spinacze, bibułę, koperty, papier i karton na okładki do akt, zob. IPN Po 846/93.

¹³ AMON 161/91/3405, op. cit., k. 4.

¹⁴ Tamże, k. 16v.

¹⁵ IPN BU 807/731, op. cit., k. 59, IPN BU 807/734, op. cit., k. 8-9, 26; prezes WSO w Poznaniu w 1945 r. sytuację panującą na ziemiach odzyskanych nazwał trafnie „dzikim zachodem” por.: IPN BU 827/3009, Wojskowy Sąd Okręgowy nr III w Poznaniu, teczka nr 015/45, nadzór, k. 144.

¹⁶ IPN BU 807/734, op. cit., k. 9, 13.

¹⁷ A. Wesołowski, op. cit., s. 196.

Ponadto na wniosek szefa Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu w 1947 r. około 60 zalegających do rozpoznania spraw przekazano innym sądom wojskowym, chcąc w ten sposób rozładować nieco trudności z zaleganiem spraw związanych z niewielką obsadą kadrową i olbrzymim napływem spraw w tym okresie¹⁸.

Poza wskazaną właściwością Wydział Zamiejscowy w Poznaniu rozpatrywał też sprawy o przestępstwa pospolite popełnione przez pracowników PKP poza służbą, m.in. o charakterze obyczajowym, tj. o bigamię¹⁹, gwałt²⁰, czy próbę zabójstwa współmałżonka²¹.

III. Kadra i działalność

Niewielki skład sądu – był to szef, dwóch sędziów, kierownik sekretariatu i trzech sekretarzy delegowanych przez DOKP, powodował, że niemal każdego miesiąca sprawozdawczego pozostawało około 20-30 zalegających spraw. Dodatkowo w praktyce występowały liczne wakaty²². Już w pierwszym sprawozdaniu szef sądu skarżył się na brak sędziego, sekretarza sądowego, dwóch sekretarzy kontraktowych i gońca²³. Jeden z pracowników – Teofil Preiss, współdzielił swoją pracę w charakterze protokolanta w sądzie PKP z stanowiskiem Rady Prawnego w Dyrekcji Okręgowej KP w Poznaniu²⁴.

W etacie 31/38 w ramach, którego funkcjonował przez cały okres istnienia wydział zamiejscowy przewidziano skład personalny prezentowany przez poniższą tabelę:

Stopień	Etatowo	Obecnych
podpułkownik	1	-
major	2	1
kapitan	-	2
porucznik	1	-
podporucznik	2	1
chorąży	-	1
szeregowy	1	1
Razem żołnierzy	7	6
pracowników kontraktowych	2	2

Obsada personalna Wydziału Zamiejscowego Wojskowego Sądu PKP w Poznaniu w 1949 r.²⁵

¹⁸ IPN BU 807/734, op. cit., k. 25.

¹⁹ IPN By 143/48, S.kol 690/47, sprawa przeciwko Marian Lisiecki.

²⁰ IPN By 143/126, S.kol 257/48, sprawa przeciwko Franciszek Julkowski.

²¹ IPN By 143/46, S.kol 630/47, sprawa przeciwko Egon Nowacki.

²² IPN BU 807/186, DSS MON, teczka nr 0010/47, sprawozdania opisowe wojskowych sądów [za 1947], t. I, k. 91 i n., AMON 161/91/3625, op. cit., k. 240.

²³ IPN BU 807/731, op. cit., k. 3.

²⁴ AMON 161/91/3625, op. cit., k. 238.

²⁵ IPN BU 807/740, WZ WS PKP Poznań, teczka 07/49, wykazy, sprawozdania i meldunki statystyczno-okresowe, k. 5, 7, 36 i n.

Jej analiza wskazuje na obsadzanie stanowisk przez niższych stopniem niż przewidziano w etacie oficerów.

Przykładowo 2 sędziów musiało rozpoznać w okresie od początku lutego do końca października, czyli w ciągu dziewięciu miesięcy, aż 818 spraw²⁶. W efekcie sędziowie pracowali niemal codziennie do późnych godzin nocnych (do godz. 21) również w trakcie zwolnień zdrowotnych, co powodowało przeciążenie i skrajne wyczerpanie pracą²⁷. Pozostali pracownicy urzędowali w siedzibie sądu w godzinach od 8-15, za wyjątkiem tych sekretarzy, którzy wyjeżdżali razem z sędziami na sesje wyjazdowe²⁸.

W soboty odbywały się prasówki organizowane wspólnie z pracownikami Prokuratury DOKP w Poznaniu, sędziowie natomiast brali udział w wykładach i prasówkach organizowanych przez Zarząd Polityczno-Wychowawczy Dowództwa Okręgu Wojskowego w Poznaniu, jak również należeli do KPS²⁹. Bywało również, że sędziowie pracowali również w dni wolne od pracy. Szef wydziału będąc na sesjach wyjazdowych w Gdańsku, czy Szczecinie, musiał przyjeżdżać, co niedziele do Poznania w celu załatwienia najpilniejszych spraw, a kpt. Górny rozpoznawał sprawy będąc na zwolnieniu lekarskim³⁰. Zjawisko przeciążenia pracą i narastania spraw, spowodowane m.in. niewielkim składem etatowym równie wyraźnie dało się także zaobserwować w Wydziale Zamiejscowy Wojskowego Sądu PKP we Wrocławiu³¹.

Sytuacja ta nie zmieniała się także później. Pomimo licznych nalegań szefa wydziału zamiejscowego, dopiero w listopadzie 1947 r. do sądu przydzielono w charakterze sędziego por. Zbigniewa Kancelerzewskiego z Wojskowego Sądu Rejonowego w Poznaniu, pełniącemu wcześniej funkcję asesora w Wojskowym Sądzie Okręgowym nr 3 w Poznaniu³². Pozwoliło to na zorganizowanie trzech samodzielnych kompletów sędziowskich, które mogły równocześnie rozpoznawać sprawy na sesjach wyjazdowych w siedzibach wszystkich trzech Dyrekcji Okręgowych Kolei Państwowych. W kompletach tych zasiadali ławnicy przysyłani przez Dyrekcje Okręgowe, a protokołowali delegowani do tego pracownicy PKP oraz sekretarze wyjeżdżający na sesje razem z sędziami. Ta doraźna pomoc ułatwiała wprawdzie

---

²⁶ Co daje średnio miesięcznie 46 spraw na jednego sędziego, IPN BU 807/731, op. cit., k. 52.

²⁷ IPN BU 807/731, op. cit., k. 52.

²⁸ AMON 161/91/3405, op. cit., k. 11v-14 podział pracy w Wydziale Zamiejscowym Wojskowego Sądu PKP.

²⁹ IPN BU 807/734, op. cit., k. 9, 39-40.

³⁰ IPN BU 807/731, op. cit., k. 52.

³¹ IPB BU 807/741, WZ WS PKP Wrocław, teczka nr 04/47, sprawozdania statystyczne [za 1947], k. 11.

³² IPN BU 807/731, op. cit., k. 59.

prace, ale nie mogła w zupełności zastąpić fachowego personelu kancelaryjnego³³. Dało się również zauważyć pewne zniechęcenie pracowników delegowanych do protokolowania związane z utratą premii otrzymywanych za pracę „w terenie”³⁴.

Sąd utrzymywał bardzo dobre kontakty zarówno z Dyrekcjami Okręgowymi KP jak i przedstawicielami Ekspozytur Prokuratur DOKP; był w stałym kontakcie z prasą, natomiast kontakty z innymi sądami wojskowymi ograniczały się do niezbędnego minimum.

Ponadto duży obszar terytorialny objęty właściwością Wydziału Zamiejscowego sprawiał, że sędziowie byli niemal bez przerwy w nieustających podróżach służbowych jeżdżąc na sesje wyjazdowe i załatwiając zaległe sprawy sądowe. Nierzadko sędzia wyjeżdżał do Gdańska i Szczecina na kilkutygodniowe sesje wyjazdowe, gdzie rozpoznawał zaległe sprawy wpływające z tamtejszych Ekspozytur Prokuratury DOKP.

Dzięki zachowaniu Dziennika rozkazów wewnętrznych szefa Wydziału Zamiejscowego Sądu PKP w Poznaniu za lata 1947-1948 możemy z bardzo dużą dokładnością odtworzyć charakter sesji wyjazdowych.

Sesje wyjazdowe Wydziału Zamiejscowego Wojskowego Sądu PKP w Poznaniu za lata 1947-1948³⁵.

Miejsce	okres trwania	składu osobowy delegowanych pracowników
Gdańsk Gdynia Bydgoszcz Toruń	14.03.47-1.04.47	L. Wiktor, A. Górny, W. Pasut
Gdańsk Gdynia Wejherowo	12.04.47-20.05.47	L. Wiktor, A. Górny, W. Pasut
Szczecin	30.05.47-17.6.47	L. Wiktor, A. Górny
Gdańsk Bydgoszcz	15.08.47-15.09.47	L. Wiktor, A. Górny, B. Matuszewski
Szczecin	20.09.47-21.10.47	L. Wiktor, A. Górny, Z. Hejmanowski
Kraków	24.10.47-29.10.47	L. Wiktor, A. Górny, Z. Hejmanowski
Gdańsk	29.11.47-22.12.47	A. Górny, Z. Kancelerzewski, M. Fierlej
Szczecin	9.01.48-8.02.48	A. Górny, Z. Kancelerzewski, W. Pasut, J. Wolski
Gdańsk	21.02.48-27.03.48	A. Górny, Z. Kancelerzewski, Z. Hejmanowski
Szczecin	2.04.48-1.05.48	A. Górny, J. Wolski
Gdańsk	2.04.48-10.05.48	Z. Kancelerzewski, Z. Hejmanowski
Gdańsk	24.04.48	L. Wiktor
Zbąszynek	31.05.48-1.06.48	A. Górny, Z. Kancelerzewski, Z. Wojnarowski
Szczecin	7.06.48-30.06.48	Z. Kancelerzewski, Z. Wojnarowski

³³ Tamże, k. 17.

³⁴ IPN BU 807/734, op. cit., k. 25.

³⁵ Na podstawie: AMON 161/91/3405, WZ WSPKP Poznań, Dziennik rozkazów wewnętrznych [szefą] Wydziału Zamiejscowego Sądu PKP w Poznaniu [za lata] 1947, 1948, wg opisu 013/48.

Świebodzin	17.06.48	A. Górny, J. Wolski
Gdańsk	6.07.48-16.08.48	L. Wiktor, Z. Kancelerzewski, J. Wolski
Szczecin	16.08.48-27.10.48	A. Górny, B. Matuszewski, od 6.09-30.09.48 L. Brzeźniowski, od 3.10-31.10.48 J. Wolski
Sztum	26.08.48-2.09.48	L. Wiktor, J. Wolski
Gdańsk	14.09.48-30.09.48	Z. Kancelerzewski, M. Górny
Gdańsk	4.10.48-10.10.48	L. Wiktor
Szczecin	12.10.48-16.10.48	L. Wiktor
Szczecin	18.10-27.10.48	Z. Kancelerzewski
Gdańsk	(9.11)12.11.48-30.11.48	Z. Kancelerzewski, B. Matuszewski (od 9.11)
Szczecin	30.11.48-23.12.48	A. Górny, L. Brzeźniowski
Gdańsk	7.12.48-12.12.48	L. Wiktor
Szczecin	14.12.48-20.12.48	L. Wiktor, J. Wolski

Jak wynika z powyższej tabeli w 1947 roku zorganizowano, co najmniej 7 długotrwałych sesji wyjazdowych, w tym jedną do Krakowa, gdzie rozpoznawano sprawę Wydziału Zamiejscowego we Wrocławiu. We wszystkich tych sesjach brało udział, co najmniej 2 sędziów wojskowych. Warto tu zwrócić uwagę, że Alojzy Górny brał udział we wszystkich tych wyjazdach, które trwały łącznie 165 dni kalendarzowych. W 1948 r. liczba sesji wyjazdowych wzrosła i wynosiła łącznie 896 dni kalendarzowych, co oznaczało, że statystycznie 2 pracowników przez okres 365 dni kalendarzowych przebywało stale poza siedzibą sądu, a trzeci przebywał dodatkowo poza nim 166 dni (co stanowi 30,09%). Rok wcześniej był to tylko 1 pracownik przebywający cały rok kalendarzowy poza sądem i jeden będący 132 dni poza nim (17,02%), przy założeniu, że sąd posiadał 6 żołnierzy i 2 stałych pracowników kontraktowych.

Do ciekawszych zjawisk wywołanych poprzez długotrwałe sesje wyjazdowe należy uznać tworzenie się doraźnych sekretariatów. Ślady tworzenia takich sekretariatów znajdują się w rozkazach dziennych. Ich tworzenie wynikało z naturalnej potrzeby zabezpieczenia materiałów kancelaryjno-biurowych w miejscu odbywania długotrwałych sesji sądowych, i odpowiedniego rozpisywania i przygotowania spraw na rozprawy sądowe³⁶. W podobny sposób w latach 50 XX wieku tworzono o.c. (ośrodki czasowe) siedzib sądów wojskowych korpusów armijnych³⁷.

³⁶ AMON 161/91/3405, op. cit., rozkaz nr 25, k. 26v.

³⁷ Archiwum Wojskowe w Oleśnicy (cyt. dalej AWO) 6856/91/3298, Sąd Śląskiego Okręgu Wojskowego, teczką 0032 nadzoru Szefa Sądu ŚOW nad działalnością Sądu 2 Korpusu Pancernego, wg opisu 0024/56, akt zdawczo-odbiorczy sprzętu kwaterunkowego Sądu JW 5824 z dn. 28.07.1956 we Wrocławiu, zdano m.in. maszynę do pisania Ideal nr 26005, k. 89, oraz akt zdawczo-odbiorczy sprzętu kwaterunkowego Sądu JW 5824 z dn. 31.07.1956 w Biedrusku, zdano m.in. maszynę do pisania Continental nr 999780, k. 88.

Z tego też powodu kadra Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu nie brała czynnego udziału w życiu społecznym i politycznym, a praca profilaktyczna ze względu na brak możliwości organizowania pogadek z pracownikami PKP, ograniczała się do uświadamiania ławników o właściwej polityce penitencjarnej³⁸. Jak pisał szef sądu „funkcjonariusze PKP, biorący udział w posiedzeniach sądowych [jako ławnicy przyp. TK], mimo pouczeń i perswazji uparcie błędnie pojmują swój udział w wymiarze sprawiedliwości, przyjmując na siebie rolę obrońców oskarżonego”³⁹. Równie trudno było zgromadzić dużą liczbę pracowników PKP na rozprawach pokazowych. Na jednej z największych zorganizowanych w maju 1948 r. w Zbąszynku udało się zebrać około 400 osób⁴⁰. Dopiero w ostatnim roku działalności sądu zorganizowano szkolenie dla ławników i protokolantów delegowanych do pełnienia tych funkcji przez Okręgowe Dyrekcje KP⁴¹.

Największy wpływ spraw zanotowano w pierwszym roku istnienia Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu. W ciągu 11 miesięcy wpłynęło aż 926 spraw, spośród których załatwiono 877. Większość z nich stanowiły sprawy umorzone w drodze amnestii (516). Stopniowy spadek wpływu spraw w 1949 r. tłumaczyć należy zmniejszającą się przestępczością, a także, stopniowym wyczerpywaniem się przestępstw popełnianych przed 1947 r., które ścigane były w latach poprzednich.

Rok ⁴²	zaległości z poprzedniego roku	wpływ	do załatwienia	załatwiono	pozostało do załatwienia
1947	-	926	926	877	49
1948	49	805 ⁴³	854	839	15
1949 ⁴⁴	15	325	340	334	6

Wpływ spraw do Wydziału Zamiejscowego WS PKP w Poznaniu w latach 1947-1949

³⁸ IPN BU 807/186, op. cit., k. 91, R. Ostafiński-Bodler, op. cit., s. 269.

³⁹ IPN BU 807/731, op. cit., k. 59.

⁴⁰ IPN BU 807/734, op. cit., k. 13.

⁴¹ IPN BU 807/737, k. 11.

⁴² IPN BU 807/740, op. cit., k. 13.

⁴³ W tym 14 spraw przekazanych do ponownego rozpatrzenia.

⁴⁴ Dane oparte na obliczeniach wykonanych na podstawie sprawozdań miesięcznych za okres styczeń-lipiec 1949 na podstawie IPN BU 807/737, mogą się nieznacznie różnić od danych faktycznych.

Poniższa tabela prezentuje sposób załatwienia powyższych spraw.

Rok ⁴⁵	wyrok skazujący	wyrok uniewinniający	umorzono	przekazano wg właściwości	zawieszono	zwrócono do uzupełnienia	razem spraw
1947	266	12	516	65	1	17	877
1948	517	21	217	9	3	58	825
1949 ⁴⁶	204	26	57	0	0	32	319 ⁴⁷

IV. Registratura

IV.1 Kancelaria

Registratura sądu w rozumieniu tworzenia i obiegu dokumentacji sądowno-administracyjnej różniła się od powszechnie przyjętego modelu występującego w innych sądach wojskowych tego okresu. Brak odpowiednio licznego i wykwalifikowanego personelu zmuszał do zastosowania nieco innej struktury organizacyjnej, a co za tym idzie i modelu biurowości. Obowiązywał dziennikowy system kancelaryjny prowadzony oddzielnie dla korespondencji jawnej i niejawnej. Prowadzono dziennik korespondencji jawnej wchodzącej i wychodzącej (wg opisu 7/47) oraz dzienniki dla zapisów pism wchodzących tajnych i ściśle tajnych (wg opisu 011/48 i 012/49) i wychodzących pism tajnych i ściśle tajnych (wg opisu 012/48 i 013/49) Pisma łączono w teczkach z innymi pismami o pokrewnej treści i tej samej klauzuli niejawności zgodnie z przyjętym „Opisem spraw”, który pełnił w owym czasie funkcję rejestru teczek i dokumentów.

W 1947 r. prowadzono następujące teuczki jawne: nr (wg opisu) 1/47 – korespondencja zwykła wchodząca i wychodząca, nr 2/47 – zarządzenia i okólniki DSS MON, nr 3/47 – zarządzenia i okólniki Dowództwa Okręgu Wojskowego nr III, nr 4/47 – sprawy personalne i administracyjne PKP, nr 5/47 - odpisy wyroków WZ WS PKP w Poznaniu, nr 6/47 – odpisy postanowień WZ WS PKP w Poznaniu, nr 8/47 – dowody przekazania akt do innej instytucji, nr 9/47 – instrukcje i zarządzenia dotyczące spraw pracowników cywilnych, nr 12/47 – listy spraw (wokandy), nr 14/47 – wspólne protokoły posiedzeń niejawnych, nr 15/47 – dowody kasowe. W 1948 r. prowadzono następujące teuczki jawne: nr (wg opisu) 1/48 - korespondencja zwykła wchodząca i wychodząca, nr 2/48 – zarządzenia i okólniki DSS MON, nr 3/47 - zarządzenia i okólniki Najwyższego Sądu Wojskowego, nr 4/48 - zarządzenia i okólniki DOW III, nr 5/48 – sprawy personalne, nr 6/48 - instrukcje i zarządzenia, nr 7/48 -

⁴⁵ IPN BU 807/740, op. cit., k. 13.

⁴⁶ Dane oparte na obliczeniach wykonanych na podstawie sprawozdań miesięcznych za okres styczeń-lipiec 1949 na podstawie IPN BU 807/737, mogą się nieznacznie różnić od danych faktycznych.

⁴⁷ 6 spraw z lipca 1949 r. nie zostało rozpoznanych.

dowody przekazania akt do innej instytucji, nr 8/48 – wspólne protokoły posiedzeń niejawnych, nr 9/48 – odpisy postanowień WZ WS PKP w Poznaniu, nr 10/48 – odpisy wyroków WZ WS PKP w Poznaniu, nr 11/47 – teczka obrońców wojskowych, nr 12/47 – teczka ławników, nr 15/48 – rozkazy i zarządzenia Komendy Garnizonu Poznania, nr 17/48 – zarządzenia i okólniki szefa WS PKP i NSW, nr 19/48 sprawy personalne i gospodarcze oficerów i szeregowych WZ WS PKP w Poznaniu.

Najistotniejsze pisma ewidencjonowano i przechowywano jednak w kancelarii tajnej. W 1947 r. założono ich 13, z czego 7 przeniesiono i kontynuowano w roku następnym. W 1948 r. i 1949 r. prowadzono po 11 teczek. Wśród dokumentacji niejawnej znalazły się teczki o następującej treści: korespondencja wychodząca i wchodząca (nr 001/47, 01/48, 001/49, 02/49, 03/49), zarządzenia i okólniki DSS MON (nr 002/47, 02/48, 04/49), rozkazy i okólniki DOW III (nr 004/47, 03/48, 06/49), zarządzenia i okólniki NSW (nr 05/49), sprawy personalne w sprawach oficerów i szeregowych oraz pracowników cywilnych administracji wojska (nr 05/47, 04/48, 09/49), rozkazy oficerskie (nr 08/49), wykazy i sprawozdania oraz meldunki statystyczno-okresowe (nr 06/47, 06/48, 07/49), korespondencja z Ministerstwem Komunikacji i Dyrekcjami Okręgowymi Kolei Państwowych (nr 07/47, 07/48), dziennik rozkazów wewnętrznych (nr 013/48), dziennik wydrukowanych dokumentów (014/48, 014/49), protokołu zdawczo-odbiorcze kancelarii tajnej (nr 09/48), teczka rejestru przekazanych dokumentów tajnej korespondencji (nr 010/47, 08/48) oraz teczki pracy wykonanych pism tajnych i ściśle tajnych (nr 014/47, 015/48, 011/49)⁴⁸.

Prawie wszystkie czynności administracyjno-gospodarcze załatwiał ppor. Witold Pasut, a po jego odejściu ppor. Jerzy Piaskowski – kierownik sekretariatu. Prowadził on samodzielnie kancelarię tajną i jawną, przyjmował interesantów, wypłacał należności i diety świadkom, biegłym i tłumaczom, załatwiał sprawy związane z gospodarką i zaopatrzeniem sądu, wypożyczał i wysyłał akta, a także wykonywał korespondencję zwykłą. Ponadto protokołował i sam sporządzał na maszynie do pisania pisma i dokumenty niejawne oraz sporządzał odpisy z akt spraw. Pod jego bezpośrednim nadzorem znajdowała się maszynistka na barkach, której spoczywał obowiązek wykonywania wszystkich jawnych odpisów pism przewodnich, postanowień i wyroków, oraz pisarz lub sekretarz prowadzący księgi i repertoria sądowe oraz goniec ekspediujący wszelką korespondencję sądu⁴⁹. Również sam szef wydziału sporządzał niektóre pisma na maszynie samodzielnie, a nie rzadko gońcy

---

⁴⁸ AMON 161/91/3406, AMON 161/91/3650, AMON 696/95/10.

⁴⁹ AMON 161/91/3625, op. cit., k. 236, 238 oraz podział pracy w Wydziale Zamiejscowym Wojskowego Sądu PKP, k. vide także podział pracy z 31.10.1947 r. – rozkaz dzienny nr 28 oraz podział pracy z 25 maja 1948 r. – rozkaz dzienny nr 20 AMON 161/91/3405, op. cit., k. 11v-14 oraz 22v-24.

zastępowali nieobecnych sekretarzy sądowych⁵⁰. Analogicznie zaś sekretarze sądowi musieli zastępować kierownika sekretariatu, a zjawiskiem normalnym było udzielanie zgody na podpisywanie niektórych pism w zastępstwie szefa Wydziału Zamiejscowego⁵¹.

Rotacyjność i wszechstronność obowiązków pięknie prezentuje poniższy cytat zaczerpnięty wprost z podziału pracy zatwierdzonego przez mjra Leszka Wiktora: „każdy z pracowników Sądu winien niezwłocznie zapoznać się z całą pracą w Sądzie, tak, aby mógł w każdej chwili objąć inne stanowisko [...]”⁵². Ponadto wyznaczony pracownik, zazwyczaj goniec musiał, co jakiś czas opuszczać stałą siedzibę sądu celem przedłożenia Szefowi Wydziału znajdującemu się na sesji wyjazdowej najważniejszych pism i rozkazów i odebrania załatwionych akt spraw⁵³.

Sędziowie załatwiali większość czynności związanych z wydaniem wyroku i rozpatrywaniem spraw sami, a funkcje protokolantów powierzano na sesjach wyjazdowych sądu delegowanym pracownikom DOKP⁵⁴.

Stosowane w sądzie pieczęcie były zgodne z obowiązującymi wówczas wzorami stosowanymi w innych sądach wojskowych. Stosowano pieczęcie imienne dla szefa, sędziów, kierownika i sekretarza, a także 2 rodzaje pieczęci nagłówkowych, prezenty, pieczęć majestatyczną, do pakietów – kauczukową i metalową, oraz pieczęć adresową przybijaną na pismach wychodzących⁵⁵. Pieczęcie te otrzymano późno, dopiero około kwietnia-czerwca 1947 r.⁵⁶ i były używane do końca istnienia sądu.

IV.2 Biblioteka i archiwum

Nieco więcej możemy powiedzieć o bibliotece sądowej wydziału zamiejscowego. Składała się z ona aktów prawnych (Dziennik Ustaw RP za 1947-1948, 4 tomy oprawne, 46 numerów za rok 1949) czasopism („Państwo i Prawo” za 1948 i 10 numerów za 1949, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” za 1948, i 7 numerów za 1949), regulaminów (Tymczasowy regulamin urzędowania sądów i prokuratur wojskowych cz. I i cz. IV, Instrukcja o biurowości jawnej, instrukcja o prowadzeniu dochodzeń, o przechowywaniu, wydzielaniu i niszczeniu akt z archiwum, o kompetencjach w sprawach personalnych

---

⁵⁰ IPN BU 807/731, op. cit., k. 40–41, AMON 161/91/3405, op. cit., k. 7.

⁵¹ AMON161/91/3405, op. cit., k. 28.

⁵² , AMON 161/91/3405, op. cit., k. 13.

⁵³ IPN BU 807/731, op. cit., k. 17.

⁵⁴ Tamże, k. 234.

⁵⁵ AMON 161/91/3650, DSS MON,teczka 0015/49, protokoły zdawczo-odbiorcze, t. III, k. 21.

⁵⁶ IPN BU 807/731, op. cit., k. 3v.

oficerów) i przepisów (Kodeks Karny – Prawo o wykroczeniach, Prawo o Ustroju Sądów Wojskowych i Prokuratury Wojskowej, Przepisy o prowadzeniu ewidencji w wojsku, statystyka i ewidencja pracowników cywilnych administracji wojskowej)⁵⁷.

Wydział nie zdążył też wykształcić prawdziwego archiwum, a jedynie archiwum podręczne, w którym składano akta po wydaniu orzeczenia. Do jego uporządkowania na początku listopada 1947 r. wyznaczono ppor. Jana Piaseckiego⁵⁸. Początkowo sąd nie prowadził książki archiwalnej, lecz tylko skorowidz, zaniechano także prowadzenia książki doręczeń dla sędziów, ponieważ z braku sekretarza sądowych nie utworzono kancelarii sędziowskich⁵⁹.

V. Likwidacja

W związku z wejściem w życie ustawy z dnia 1.07.1949 r. o zniesieniu militaryzacji Polskich Kolei Państwowych (Dz. U. RP Nr 42, poz. 305) Szef Departamentu Służby Sprawiedliwości MON polecił Wydziałowi Zamiejscowemu Wojskowego Sądu Polskich Kolei Państwowych w Poznaniu, a także Wydziałowi Zamiejscowemu we Wrocławiu i WS PKP w Warszawie przygotować akta i księgi w sprawach karnych do przekazania sądom powszechnym⁶⁰.

Na zarządzenie szefa DSS MON dnia 16.08.1949 r. Wydział Zamiejscowy Wojskowego Sądu PKP w Poznaniu przekazał druki masowego użycia do WSG w Poznaniu w ilości 25218 sztuk wg wzorów załączonych do „*Tymczasowego regulaminu urzędowania sądów i prokuratur wojskowych. Cz. I Biurowość w sprawach karnych*”⁶¹. Przekazaniu do WSG (I) w Poznaniu uległy także księgi i teczki administracyjne prowadzone przez WZ PKP w Poznaniu w okresie od lutego 1947 do 16.08.1949 r.⁶²

W związku ze szczerkowym zachowaniem materiałów archiwalnych po Wojskowym Sądzie Garnizonowym (I) w Poznaniu (1949-1953) nie sposób dziś ustalić, kiedy i w jaki sposób dokumentacja kancelaryjna Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu trafiły do Wojskowego Archiwum Naczelnej Prokuratury Wojskowej. Faktem jest, iż 2 października

---

⁵⁷ Tamże, k. 24.

⁵⁸ AMON 161/91/3405, op. cit., k. 12.

⁵⁹ AMON 161/91/3625, op. cit., k. 231, 233.

⁶⁰ Pismo nr 0571/49/I AMON 160/91/3638, DSS MON,teczka nr 005/49, sprawy organizacyjno-etatowe, budżetowe, k. 310.

⁶¹ IPN Rz 122/12, s. 78 i nn., AMON 161/91/3650, op. cit., k. 27.

⁶² Por.: AMON 161/91/3625, DSS MON,teczka 005/47, protokoły i korespondencja dotycząca lustracji sądów i prokuratur, k. 230 i n oraz AMON 161/91/3650, op. cit., k. 28-29, niezakończony teczki za 1949 r. włączono do registratury własnej przez WSG w Poznaniu.

przekazano ją spisem akt nr 294/56 wraz z aktami Wydziału Zamiejscowego we Wrocławiu i aktami Wojskowego Sądu PKP w Warszawie do centralnego Archiwum Służby Sprawiedliwości funkcjonującego od 1956 r. do 1962 przy Zarządzie Sądownictwa Wojskowego⁶³.

Większość tejże dokumentacji wybrakowano na podstawie uzyskanych od Centralnego Archiwum Wojskowego zezwoleń na podstawie spisów akt przeznaczonych do zniszczenia nr 393/62 (poz. 190-234)⁶⁴ oraz nr 884/69 (poz. 1313-1315, 1317-1318)⁶⁵. Do dzisiaj zachowano jedynie pięć jednostek archiwalnych; trzy znajdują się w Archiwum MON⁶⁶, a dwie Centralne Archiwum Wojskowe przekazało Instytutowi Pamięci Narodowej w Warszawie⁶⁷. Niektóre dokumenty wytworzone przez Sąd zachowane zostały w drugich i trzecich egzemplarzach w zespołach jednostek nadrzędnych tj. Departament Służby Sprawiedliwości, czy Wojskowy Sąd PKP w Warszawie, co ułatwia w pewnym stopniu odtworzenie historii tegoż sądu⁶⁸.

Inny los spotkał właściwą dokumentację sądową. Na rozkaz Szefa DSS MON nr 014/49 z dnia 10.08.1949 szef WZ WS PKP w Poznaniu przekazał delegatowi Ministerstwa Sprawiedliwości Sędziemu SA Waławowi Dlouhy akta spraw karnych (zakończonych 819 za 1947, 700 za 1948, 260 za 1949 i niezakończonych 107 za 1947, 90 za 1948 i 66 za 1949) repertoria „S-kol” za 1947 (2 t.) 1948 i 1949, skrowidz imienny za 1947-1948 oraz za 1949, repertorium i skrowidz pomocy prawnej „Cs” za lata 1947-1949, wykaz listów gończych i wykaz kar warunkowo zawieszonych za lata 1947-1949 oraz odpisy wyroków dla spraw

---

⁶³ AMON 696/92/10, Izba Wojskowa Sądu Najwyższego, spisy zdawczo-odbiorcze akt przekazanych do ASS MON, k. 60-71.

⁶⁴ AMON 1026/95/39, IW SN - ASS MON, s. 14-17.

⁶⁵ AMON 1026/95/58, IW SN - ASS MON, k. 18v.

⁶⁶ Są to: AMON 161/91/3404-3406.

⁶⁷ Są to IPN BU 807/739-740.

⁶⁸ Przykładowo dla roku 1948 r. dysponujemy niestety jedynie egzemplarzami sprawozdań miesięcznych przekazanych do WS PKP w Warszawie, gdyż teczka własna sprawozdań Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu (kat. A) została zniszczona w 1963 r. (spis nr 393/63/209), wspaniałym przykładem uzupełniania się niech będzie teczka sprawozdań statystycznych Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu Wojskowego Sądu PKP w Warszawie sygn. IPN BU 807/737 za 1949 r., w której znajdują się drugie egzemplarze sprawozdań miesięcznych, które także zachowane zostały w trzecich egzemplarzach w aktach własnych Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu, sygn. IPN BU 807/740; mamy, więc możliwość prześledzenia zawartości obu teczek, w których odnajdujemy paralele dokumentacji, przykładowo sprawozdanie za grudzień 1948 r. IPN BU 807/731- k. 52 (egz. 3 pisma nr 099/47) vide IPN BU 807/739 k. 72 (egz. 4 pisma nr 099/47), sprawozdanie za marzec 1947 r. - IPN BU 807/731, k. 77 oraz IPN BU 807/739, k. 31, luty 1947 - - IPN BU 807/731, k. 3, (egz. 2) i IPN BU 807/739, k. 6 (egz. 3), grudzień 1948 - IPN BU 807/734, k. 44 (egz. 2) i IPN BU 807/740, k. 9 (egz. 3), styczeń 1949 - IPN BU 807/737, k. 8 (egz. 2) i IPN BU 807/740, k. 24 (egz. 3), luty 1949 - IPN BU 807/737, k. 11 (egz. 2) i IPN BU 807/740, k. 33 (egz. 3), marzec 1949 - IPN BU 807/737, k. 14 (egz. 2) i IPN BU 807/740, k. 47 (egz. 3), kwiecień 1949 - IPN BU 807/737, k. 17 (egz. 2) i IPN BU 807/740, k. 65 (egz. 3), maj 1949 - IPN BU 807/737, k. 20 (egz. 1) i IPN BU 807/740, k. 63 (egz. 3), czerwiec 1949 - IPN BU 807/737, k. 23 (egz. 2) i IPN BU 807/740, k. 71 (egz. 3), lipiec 1949 - IPN BU 807/737, k. 25 (egz. 2) i IPN BU 807/740 k. 76 (egz. 3).

przesłanych do NSW wraz ze skargami rewizyjnymi. Powyższe akta i sądowe środki ewidencyjne zdano w Warszawie 22 sierpnia 1949⁶⁹.

Późniejszy los akt oznaczonych sygnaturą „S.kol” był identyczny zarówno dla akt spraw karnych Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu z lat 1947-1949 jak i akt spraw karnych Wojskowego Sądu PKP w Warszawie z lat 1945-1947 z terenu województwa wielkopolskiego. Akta te zostały zebrane razem i rozdzielone pomiędzy sądy okręgowe według właściwości terenowej skazanych⁷⁰. Przykładowo Sąd Okręgowy w Poznaniu otrzymał w listopadzie i grudniu 1950 r. z Gabinetu Ministra Sprawiedliwości w sześciu partiach 319 spraw wojskowych sądów PKP w Poznaniu i Warszawie, które ujęto następnie na 9 spisach zdawczo-odbiorczych⁷¹. W podobny sposób przekazano akta Wydziału Zamiejscowego w obszarze województwa bydgoskiego. Akta przekazywano na specjalnych spisach liczących po 36 pozycji⁷². Proces ten można odtworzyć tylko częściowo, gdyż akta „S.kol” niemal wtopiły się w masę akt powszechnego wymiaru sprawiedliwości. Razem z tymi aktami były przechowywane i razem z nimi uległy zniszczeniu po upływie zazwyczaj 20-30 lat od chwili ich wytworzenia. Zaledwie niewielka ich część ocalała. Tak stało się w przypadku akt S.kol 637/48 S.kol 745/48 S.kol 799/48, które przekazano do Sądu Okręgowego w Gorzowie, tam natomiast II Wydział Karnych przekazał je wg właściwości do obecnego Sądu Rejonowego w Trzciance⁷³. Akta te następnie przekazano do Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Poznaniu⁷⁴. W podobny sposób akta S.kol 164/47, S.kol 570/47, S.kol 520/48, S.kol 568/48 trafiły z Sądu Okręgowego do OBUiAD IPN w Poznaniu⁷⁵.

---

⁶⁹ AMON 161/91/3625, op. cit., k. 30.

⁷⁰ Wskazują na to choćby zapiski na tyłach okładek akt, gdzie wpisywano nazwę sądu okręgowego, do którego miano przekazać akta.

⁷¹ APP, 1765, spis z.-o. nr 3, księga nabytków nr 725 (2002), poz. 1-2.

⁷² IPN BY 142/1, Wykaz spraw b. WS PKP przekazanych do SO w Bydgoszczy, przekazano łącznie 214 spraw, w tym 94 z 1947 r., 86 z 1948 r., i 34 z 1949 r.

⁷³ Sąd Rejonowy w Trzciance, znak sprawy Prez.A.0154-4/12, APP, 1765, spis z.-o. nr 3, księga nabytków nr 725 (2002), poz. 1-2.

⁷⁴ S.kol 637/48 (IPN Po 846/91) akta sprawy karnej przeciwko Janowi Sontowskiemu, S.kol 745/48 (IPN Po 846/92) p-ko Józefowi Kubickiemu, S.kol 799/48 (IPN Po 846/93) p-ko Karolowi Musiałowi, S.kol 725/47 (IPN Po 846/80), p-ko Tadeusz Nowosielski s. Józefa i Stanisław Paradowski s. Rocha, S.kol 324/48 (IPN Po 846/90) p-ko Jan Pluta s. Wawrzyńca, S.kol 43/49 (IPN Po 846/111), p-ko: Franciszek Manszewski s. Kazimierza, S.kol 93/49 (IPN Po 846/112), p-ko: Stanisław Malarski s. Feliksa,

S.kol 100/49 (IPN Po 846/113), p-ko: Ryszard Sotnicki s. Stanisława, S.kol 102/49 (IPN Po 846/114), p-ko: Józef Bittner s. Józefa, S.kol 104/49 (IPN Po 846/115), p-ko: Jarosław Krason s. Stefana, S.kol 127/49 (IPN Po 846/116), p-ko: Władysław Grandys s. Jana, S.kol 128/49 (IPN Po 846/117), p-ko: Stanisław Właźniak s. Jana, S.kol 132/49, (IPN Po 846/118), p-ko: Władysław Fuks s. Adama, S.kol 151/49 (IPN Po 846/119), p-ko: Jan Wekwart s. Władysława, S.kol 154/49 (IPN Po 846/120), p-ko: Alfred Jankowski s. Pawła, S.kol 158/49 (IPN Po 846/121), p-ko: Henryk Szajda s. Władysława.

⁷⁵ Akta S.kol 520/48 (IPN SZ 272/19) p-ko Janus Antoni, S.kol 568/48 (IPN Sz 272/18) p-ko Zieliński Wacław, S.kol 570/47 (IPN Sz 272/8) p-ko Kamiński Michał, S.kol 164/47 (IPN SZ 272/7) p-ko Latuszko Karol.

Inne, jak akta Wojskowego Sądu PKP w Warszawie z terenu województwa łódzkiego przekazano przez Okręgową Komisję Badania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu – Instytut Pamięci Narodowej w Łodzi w 1997 r. do Archiwum Państwowego w Łodzi⁷⁶. Analogicznie akta przekazane do Sądu Okręgowego w Bydgoszczy trafiły do Archiwum Państwowego w Bydgoszcz, skąd przejęła je Delegatura IPN w Szczecinie⁷⁷.

---

⁷⁶ Archiwum Państwowe w Łodzi (cyt. dalej AP Łódź), znak sprawy 812-7/12.

⁷⁷S.kol 74/47 (IPN By 143/2), p-ko: Władysław Przybysz, S.kol 98/47 (IPN By 143/3) p-ko: Zakrzewski Stanisław, S.kol 105/47 (IPN By 143/4) p-ko: Woliński Edward, S.kol 115/47 (IPN By 143/5) p-ko: Kornacki Władysław, S.kol 117/47 (IPN By 143/6), p-ko: Guza Marcin, Przybył Jan, Baczyński Marian, S.kol 125/47 (IPN By 143/7), p-ko: Klessy Karol i inni, S.kol 1037/46 (IPN By 143/8), p-ko: Strupagiela Władysław, S.kol 139/47 (IPN By 143/9), p-ko: Wójcik Leopold, S.kol 146/47 (IPN By 143/10), p-ko: Rosiński Florian, S.kol 154/47 (IPN By 143/11), p-ko: Jankowski Józef, S.kol 177/47 (IPN By 143/12), p-ko: Piskorz Jan, Rzymski Jan, Kocienieski Stanisław, S.kol 239/47 (IPN By 143/13), p-ko: Dziewulski Jan, S.kol 307/47 (IPN By 143/14), p-ko: Korokisz Józef, S.kol 309/47 (IPN By 143/14), p-ko: Doliński Feliks, S.kol 312/47 (IPN By 143/16), p-ko: Sass Franciszek, S.kol315/47 (IPN By 143/17), p-ko: Cygan Henryk, S.kol326/47 (IPN By 143/18), p-ko: Drzewiecki Wincenty, Waniak Jerzy, S.kol 328/47 (IPN By 143/19), p-ko: Pawlak Zenon, Fabiański Eugeniusz, S.kol 330/47 (IPN By 143/20), p-ko: Dudziński Franciszek, S.kol 333/47 (IPN By 143/21), p-ko: Koczeniewski Bernard, S.kol 335/47 (IPN By 143/22), p-ko: Chamaz Jan, S.kol 339/47 (IPN By 143/23), p-ko: Siuda Jan, S.kol 341/47 (IPN By 143/24), p-ko: Tedorowicz Franciszek, Kleis Józef, S.kol 342/47 (IPN By 143/25), p-ko: Piowicz Klemens, S.kol 343/47 (IPN By 143/26), p-ko: Pucółowski Stanisław, Kiciński Bogumił, S.kol 359/47 (IPN By 143/27), p-ko: Lewandowski Władysław, S.kol 360/47 (IPN By 143/28), p-ko: Kawela Zdzisław, S.kol 366/47 (IPN By 143/29), p-ko: Elian Adam, S.kol 376/47 (IPN By 143/30), p-ko: Sołowiej Józef, Szmigrelski Piotr, S.kol 395/47 (IPN By 143/31), p-ko: Mikołajczewski Antoni, S.kol 408/47 (IPN By 143/32), p-ko: Tylicki Władysław, S.kol 409/47 (IPN By 143/33), p-ko: Dębiński Józef, S.kol 411/47 (IPN By 143/34), p-ko: Szczepański Antoni, S.kol 427/47 (IPN By 143/35), p-ko: Orzanowski Zenon, S.kol 461/47 (IPN By 143/36), p-ko: Kwiatkowski Adam, S.kol 464/47 (IPN By 143/37), p-ko: Mroczo Stanisław, S.kol 465/47 (IPN By 143/38), p-ko: Gozdecki Józef, S.kol 469/47 (IPN By 143/39), p-ko: Skonieczny Konstanty, S.kol 473/47 (IPN By 143/40), p-ko: Rzewiński Bronisław, S.kol 474/47 (IPN By 143/41), p-ko: Osik Antoni, S.kol 476/47 (IPN By 143/42), p-ko: Nawrocki Alojzy, S.kol 622/47 (IPN By 143/43), p-ko: Zietak Stefan, S.kol 623/47 (IPN By 143/44), p-ko: Kęsy Andrzej, S.kol 625/47 (IPN By 143/45) p-ko: Korzeński Stanisław, S.kol 630/47 (IPN By 143/46), p-ko: Naowacki Egon, S.kol 666/47 (IPN By 143/47), p-ko: Dobrowolski Henryk, S.kol 690/47 (IPN By 143/48), p-ko: Lisiecki Marian, S.kol 693/47 (IPN By 143/49), p-ko: Kolano Tadeusz, Siekieri Stanisław, S.kol 728/47 (IPN By 143/50), p-ko: Wendler Waclaw, S.kol 731/47 (IPN By 143/51), p-ko: Schmidt Edmund, S.kol 737/47 (IPN By 143/52), p-ko: Sosiński Stanisław, S.kol 739/47 (IPN By 143/53), p-ko: Woźniak Edmund, S.kol 740/47 (IPN By 143/54), p-ko: Kamzola Maciej, S.kol 741/47 (IPN By 143/55), p-ko: Rożański Stanisław, S.kol 750/47 (IPN By 143/56), p-ko: Kaczmarek Edmund, m Bednarski Władysław, S.kol 751/47 (IPN By 143/57), p-ko: Gruszczyński Julian, S.kol 752/47 (IPN By 143/58), p-ko: Lesikowski Piotr, S.kol 753/47 (IPN By 143/59), p-ko: Stobiński Alfred, S.kol 755/47 (IPN By 143/60), p-ko: Grobelny Ludwik, S.kol 757/47 (IPN By 143/61), p-ko: Merlender Roman, S.kol 758/47 (IPN By 143/62), p-ko: Czepczyk Bronisław, Konigsser Włodzimierz, S.kol 761/47 (IPN By 143/63), p-ko: Kortes Jakub, S.kol 789/47 (IPN By 143/64), p-ko: Kosmala Ignacy, S.kol 790/47 (IPN By 143/65), p-ko: Orzakowski Józef, S.kol 791/47 (IPN By 143/66), p-ko: Widehoft Józef, S.kol 795/47 (IPN By 143/67), p-ko: Kasperowicz Julian, S.kol 805/47 (IPN By 143/68), p-ko: Tuczkowski Leon, S.kol 807/47 (IPN By 143/69), p-ko: Kosielski Wiktor, S.kol 810/47 (IPN By 143/70), p-ko: Sobiechowski Walenty, Lewandowski Stanisław, S.kol 853/47 (IPN By 143/71), p-ko: Andryszak Władysław, S.kol 855/47 (IPN By 143/72), p-ko: Rejmus Paweł, S.kol 894/47 (IPN By 143/73), p-ko: Tadejewski Leon, S.kol 900/47 (IPN By 143/74), p-ko: Krzesiński Florian, S.kol 901/47 (IPN By 143/75), p-ko: Gajewski Kazimierz, S.kol 902/47 (IPN By 143/76), p-ko: Wesołowski Hieronim, S.kol 905/47 (IPN By 143/77), p-ko: Krzeiński Florian, S.kol 906/47 (IPN By 143/78), p-ko: Pstrąg Jan, S.kol 907/47 (IPN By 143/79), p-ko: Adamski Władysław, S.kol 983/47 (IPN By 143/80) p-ko: Szarmak Waclaw, S.kol 478/47 (IPN By 143/81) p-ko: Korwocki Józef, S.kol 497/47 (IPN By 143/82), p-ko: Wilczyński Franciszek, S.kol 512/47 (IPN By 143/83), p-ko: Czechowicz Czesław, S.kol 525/47 (IPN By 143/84), p-ko: Nowak Jan, S.kol 526/47 (IPN By 143/85), p-ko: Dębicki Maksymilian, S.kol 539/47 (IPN By 143/86), p-ko: Nuncki Klemens, S.kol 547/47 (IPN By 143/87), p-ko: Panfel Władysław, S.kol 548/47 (IPN By 143/88), p-ko: Denter Józef, S.kol 552/47 (IPN By 143/89) p-ko: Bielski Konrad, S.kol 553/47 (IPN By 143/90), p-ko: Kowalikowski Henryk, S.kol 562/47 (IPN By 143/91)p-ko: Kaźmierczak Wojciech, S.kol 581/47 (IPN By 143/93), p-ko: Ziółkowski Władysław, S.kol

W chwili likwidacji Wydziału Zamiejscowego Wojskowego Sądu PKP w Poznaniu działał jeszcze WSR oraz zorganizowany w maju Wojskowy Sąd Garnizonowy.

ANEKS

Skład personalny Wydziału Zamiejscowego w Poznaniu Wojskowego Sądu Polskich Kolei Państwowych⁷⁸.

a) służba sprawiedliwości:

584/47 (IPN By 143/94), p-ko: Białek Władysław, S.kol 39/48 (IPN By 143/95), p-ko: Andrzejak Kazimierz, S.kol 40/48 (IPN By 143/96), p-ko: Wójcik Stefan, S.kol 42/48 (IPN By 143/97), p-ko: Elszkowski Władysław, S.kol 45/48 (IPN By 143/98), p-ko: Zbytek Czesław, S.kol 49/48 (IPN By 143/99), p-ko: Stuczyński Jan, S.kol 50/48 (IPN By 143/100), p-ko: Hka Henryk, S.kol 51/48 (IPN By 143/101), p-ko: Woźniak Edmund, S.kol 52/48 (IPN By 143/102), p-ko: Byszewski Stefan, S.kol 56/48 (IPN By 143/103), p-ko: Piotrowski Feliks, S.kol 100/48 (IPN By 143/104), p-ko: Sobierajski Edward, S.kol 102/48 (IPN By 143/105), p-ko: Barańczyk Franciszek, S.kol 110/48 (IPN By 143/106), p-ko: Stachowiak Tadeusz, S.kol 117/48 (IPN By 143/107), p-ko: Zielsdorf Paweł, S.kol 171/48 (IPN By 143/108), p-ko: Michalski Czesław, S.kol 173/48 (IPN By 143/109), p-ko: Tucholski Marian, S.kol 175/48 (IPN By 143/110), p-ko: Jenczak Maksymilian, S.kol 176/48 (IPN By 143/111), p-ko: Lipiński Bernard, S.kol 174/48 (IPN By 143/112), p-ko: Chwiałkowski Bronisław, S.kol 178/48 (IPN By 143/113), p-ko: Chęciak E., S.kol 179/48 (IPN By 143/114), p-ko: Józwiak Stanisław, S.kol 191/48 (IPN By 143/115), p-ko: Dziennik Antoni, S.kol 193/48 (IPN By 143/116), p-ko: Rajewski Edmund, S.kol 195/48 (IPN By 143/117), p-ko: Torsz Franciszek, S.kol 197/48 (IPN By 143/118), p-ko: Waszak Tadeusz, S.kol 207/48 (IPN By 143/119), p-ko: Kamiński Antoni, S.kol 211/48 (IPN By 143/120), p-ko: Stachowiak Jan, S.kol 223/48 (IPN By 143/121), p-ko: Jesionkiewicz Franciszek, S.kol 236/48 (IPN By 143/122), p-ko: Ciężyński Jan, S.kol 237/48 (IPN By 143/123), p-ko: Smużyński Leon, S.kol 238/48 (IPN By 143/124), p-ko: Wandzlewicz Władysław, S.kol 240/48 (IPN By 143/125), p-ko: Budziński Alojzy, S.kol 257/48 (IPN By 143/126), p-ko: Julkowski Franciszek, S.kol 275/48 (IPN By 143/127), p-ko: Stefaniak Witold, S.kol 282/48 (IPN By 143/128), p-ko: Dybski Franciszek, S.kol 323/48 (IPN By 143/129), p-ko: Burchardt Andrzej, S.kol 327/48 (IPN By 143/130), p-ko: Włodarczyk Kazimierz, S.kol 338/48 (IPN By 143/131), p-ko: Paternoga Tadeusz, S.kol 352/48 (IPN By 143/132), p-ko: Warzak Jan, S.kol 390/48 (IPN By 143/133), p-ko: Piekarski Ludwik, S.kol 393/48 (IPN By 143/134), p-ko: Krawczak Antoni, S.kol 397/48 (IPN By 143/135), p-ko: Piskorz Jan, S.kol 398/48 (IPN By 143/136), p-ko: Jaworski Henryk, S.kol 399/48 (IPN By 143/137), p-ko: Zieliński Bernard, S.kol 426/48 (IPN By 143/138), p-ko: Lipiński Edmund, S.kol 483/48 (IPN By 143/139), p-ko: Laskowski Tadeusz, S.kol 757/48 (IPN By 143/140), p-ko: Bula Karol, S.kol 713/48 (IPN By 143/141), p-ko: Banach Zygmunt, S.kol 714/48 (IPN By 143/142), p-ko: Iwicki Feliks, S.kol 716/48 (IPN By 143/143), p-ko: Baszkiewicz Stanisław, S.kol 717/48 (IPN By 143/144), p-ko: Królak Jan, S.kol 719/48 (IPN By 143/145), p-ko: Warzych Bronisław, S.kol 721/48 (IPN By 143/146), p-ko: Kęczyński Maksymilian, S.kol 722/48 (IPN By 143/147), p-ko: Wesołowski Jan, S.kol 731/48 (IPN By 143/148), p-ko: Jędrzejczak Zygmunt, S.kol 742/48 (IPN By 143/149), p-ko: Bardziński Wincenty, S.kol 743/48 (IPN By 143/150), p-ko: Wrzeński Jan, S.kol 744/48 (IPN By 143/151), p-ko: Kowalski Jakub, S.kol 757/48 (IPN By 143/152), p-ko: Puchalski Edward, S.kol 3/49 (IPN By 143/153), p-ko: Kwiatkowski Henryk, S.kol 41/49 (IPN By 143/154), p-ko: Koźliński Mieczysław, S.kol 87/49 (IPN By 143/155), p-ko: Oficzy Bolesław, S.kol 106/49 (IPN By 143/156), p-ko: Stempil Władysław, S.kol 107/49 (IPN By 143/157), p-ko: Janurzewski Bronisław, S.kol 205/49 (IPN By 143/158), p-ko: Kowalski Stanisław, S.kol 215/49 (IPN By 143/159), p-ko: Jurek Aleksander, S.kol 219/49 (IPN By 143/160), p-ko: Berner Krystian, S.kol 242/49 (IPN By 143/161), p-ko: Konopiński Waclaw, S.kol 266/49 (IPN By 143/162), p-ko: Wąs Leon, S.kol 268/49 (IPN By 143/163), p-ko: Chrzanowski Bernard, S.kol 293/49 (IPN By 143/164), p-ko: Murzynowski Jerzy, S.kol 312/49 (IPN By 143/165), p-ko: Majewski Stanisław.

⁷⁸ Opracowano na podstawie: AMON 161/91/3631, DSS MON, teczka nr 037/49, etaty jednostek sądownictwa wojskowego za 1947-1949, k. 119-121, IPN BU 807/731, op. cit., k. 3-3v, 17, 30, 40-40v, 59, IPN BU 807/734, op. cit., k. 30, 35, IPN BU 807/737, op. cit., k. 25, IPN Po 846/91, akta S.kol 637/48 p-ko Jan Sontowski s. Jana, IPN Po 846/92, akta S.kol 745/48 p-ko Józef Kubicki s. Franciszka, IPN Po 846/93, akta S.kol 799/48 p-ko Karol Musiał s. Alojzego, AMON 161/91/3405, op. cit., k. 1, 4v, 7v, 12-13, 14, 15v, 20, 20v, 21, 24-25v, 28, 29v, 33, IPN Po 846/80, akta S.kol 725/47 p-ko Tadeusz Nowosielski i Stanisław Paradowski, s. 25.

szef wydziału zamiejscowego: mjr Leszek Wiktor (25.I.1947 - VIII.1947)

sędziowie: kpt. Alojzy Górny (25.I.1947-9.06.1949)
kpt. Zbigniew Kancelerzewski (18.XI.1947-?.1949)

b) służba administracyjna

kierownicy sekretariatu: ppor. Witold Pasut (1.II.1947-17.IV.1948),
ppor. Jerzy Piaskowski (7.IV.1948-VIII.1949)

sekretarze: chor. Czesław Mitczuk (1.II.1947-1.V.1947),
ppor. Jan Piasecki (5.VIII.47-1.IV.1948),
kpr. Zdzisław Hejmanowski (6.VIII.1947-30.IX.1948),
chor. Zdzisław Wojnarowski (7.V.1948-31.VII.1948,
13.02.1949 IPN Po 846/111 s. 45),

gońcy: szer. Zdzisław Hejmanowski (1.III.1947-5.VIII.1947),
st. strz. Zdzisław Formanowicz (18.XII.1947-
30.IX.1948⁷⁹),
strz. Kazimierz Frańczak (7.10.48)

maszynistka: Jadwiga Szyndler (Brand) (19.I.1947-?),

pracownicy kontraktowi: Bolesław Matuszewski (29.V.1947- co najmniej do
XII.1948),
Teofil Preiss (19.I.1947-?.?.1947),
Stanisław Jackowski (30.X.1948 co najmniej do
VII.1949),
Fierlej Marian (co najmniej od X.1947-II.49? (IPN Po
846/118, s. 26),
Józef Wolski (co najmniej od XI.1947-co najmniej
XII.1948),
Ludwik Brzeźniowski (co najmniej od V.1948 do co
najmniej VII.1949),
Burlaga Wojciech (co najmniej od V.1948-?),
kpr SOK Jan Adamski,
Stanisław Boryło (? do 1.VI.48),
Michał Górny.

---

⁷⁹ Tamże.